

УДК 94(477.43/.44)“1943”

Віталій СОЛОВЕЙ

РЕЙДИ УПА НА ПОДІЛЛІ В 1943 РОЦІ

Досліджено рейди УПА на теренах Поділля (Кам'янець-Подільська, Вінницька області) в 1943 р., організовані з метою поширення національно-визвольного руху на Центральну та Східну Україну. Простежено динаміку цих рейдів, діяльність військових відділів УПА та їхнє суспільно-політичне значення в боротьбі проти нацистського окупаційного режиму та партизанського руху.

Ключові слова: Українська повстанська армія, Поділля, Кам'янець-Подільська область, Вінницька область.

Друга світова війна для України була вкрай важким періодом, оскільки агресори розглядали її як елемент геополітики двох наддержав – Німеччини та Радянського Союзу, яким намагалися протистояти Організація українських націоналістів (ОУН) та Українська повстанська армія (УПА). Доступ до архівів радянських спецслужб дав змогу історикам комплексно вивчати проблематику, проте у сучасній історіографії недостатньо актуалізовано проблему діяльності УПА на території Поділля (Кам'янець-Подільська та Вінницька області).

Серед публікацій, які висвітлюють тему визвольного руху на Поділлі, є нова серія “Літописи УПА”, зокрема збірники документів і матеріалів про діяльність ОУН та УПА¹. Особливої уваги заслуговує збірник документів “ОУН і УПА в 1943 р.” (упорядники О. Веселова, В. Дзьобак, М. Дубик, В. Сергійчук)². Цікаві свідчення в боротьбі з повстанським рухом містять документи, що розкривають історію створення та діяльності Кам'янець-Подільського партизанського з'єднання ім. Ф. М. Михайлова³. Під час написання статті використано документи ОУН і УПА та силових структур УРСР, які зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ), а також документи партизанського руху в Державному архіві Хмельницької області (ДАХО). Певний вклад у висвітлення

¹ Літопис УПА. Нова серія. – Київ; Торонто, 1999. – Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали / [упоряд. О. Вовк, І. Павленко]. – 724 с.; Літопис УПА. Нова серія. – Київ; Торонто, 2006. – Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля 1944–1946. Документи і матеріали / [упоряд. О. Вовк, С. Кокін]. – 1445 с.; Літопис УПА. Нова серія. – Київ; Торонто, 2007. – Т. 9: Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА / [упоряд. О. Ішук, С. Кокін]. – 912 с.

² ОУН і УПА в 1943 році. Документи / [упоряд.: О. Веселова, В. Дзьобак, М. Дубик, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький]. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. – 347 с.

³ Джерела до історії партизанського з'єднання ім. Ф. М. Михайлова. Збірник документів / [упоряд., передм. та комент. В. Г. Берковського]. – Київ; Хмельницький: ПП Поліграфіст-2, 2015. – 440 с.

діяльності УПА на Поділлі зробили історики Іван Патриляк⁴, Володимир Косик⁵, Анатолій Кентій⁶, Олександр Вовк⁷, Петро Содоль⁸.

На думку істориків, формування загонів Української повстанської армії відбувалося протягом п'яти осінньо-зимових місяців 1942–1943 рр. і закінчилося в лютому 1943 р⁹. Через те, що взимку 1943 р. радянські партизани почали рух із своїх баз у Білорусії на територію України: Берестейщину, Ковельщину, Костопільщину, Сарненщину, а згодом Житомирщину, Луччину та Рівненщину, траплялися випадки пограбування місцевого населення партизанами, які забирали одяг, продовольство, іноді підпалювали українські села. Протистояння німецьких і партизанських загонів змусило ОУН активізуватися. Саме з 1943 р. бандерівці почали використовувати різні форми збройної боротьби на території Волині, Полісся, Поділля¹⁰. Вже 7 січня 1943 р. начальник Українського штабу партизанського руху (УШПР) Т. Строкач доповідав члену Політбюро ЦК КП (б)У Л. Корнійцю: «В окремих місцевостях українськi націоналісти створюють свої нелегальні організації для боротьби з німецькими окупантами під гаслом «За самостійну Україну без німців»»¹¹.

У березні 1943 р. простежували масове дезертирство до лісу членів української допоміжної поліції¹². Наприкінці березня 1943 р. протистояння загонів УПА і німців особливо посилювалося. Жорстокі сутички відбувалися на Луччині, Горохівщині, Рівненщині, Кременеччині, Сарнинщині, Лановеччині й у Славутських лісах Кам'янець-Подільської області. З 25 по 31 березня відділи УПА відбили атаки німців на Деражню Кам'янець-Подільської області, чинили активний спротив біля с. Антонівка на Кременеччині¹³.

У квітні 1943 р. німецькі органи повідомляли, що націоналістичне підпілля поширилося на територію північної та центральної частини Волині, а також у Шепетівському, Славутському, Ізяславському районах Кам'янець-Подільської області¹⁴. У ніч з 10 на 11 квітня 1943 р. збунтувалося близько 150 членів допоміжної поліції (90 українців і 60 поляків) у Ярмолинцях Кам'янець-Подільської області, де

⁴ Патриляк І. «Встань і борись, слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія / І. Патриляк / Центр дослідження визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.; *Його ж.* 1943 рік в історії ОУН і УПА / І. Патриляк // Український визвольний рух. – Львів, 2009. – Зб. 13. – С. 133–195.

⁵ Косик В. Українська Повстанська Армія (Короткий історичний огляд) / В. Косик. – Стрий, 1992. – 34 с.

⁶ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. – Київ, 2008. – Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. – 415 с.; *Його ж.* Українська повстанська армія в 1942–1943 рр. / А. Кентій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. – 287 с.

⁷ Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її запілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943–1946 рр. / О. Вовк // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2006. – Зб. 8. – С. 164–224.

⁸ Содоль П. Українська повстанча армія, 1943–49. Довідник / П. Содоль. – Нью-Йорк, 1994. – Т. 1. – 199 с.

⁹ Патриляк І. «Встань і борись, слухай і вір...»... – С. 197.

¹⁰ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 210–210зв.

¹¹ Патриляк І. «Встань і борись слухай і вір...»... – С. 197.

¹² ОУН і УПА в 1943 році... – С. 12.

¹³ Патриляк І. 1943 р. в історії ОУН і УПА... – С. 147.

¹⁴ ОУН і УПА в 1943 році... – С. 12.

було вбито дев'ять німецьких офіцерів. Повстанці прямували до Людвипільських лісів. Німці збрали війська в Проскурові та Старокостянтиніві. Вирішальний бій відбувся у Людвипільському лісі, у якому німці зазнали поразки, проте в таборі повстанців виникли непорозуміння між українцями та поляками. Поляки повірили обіцянкам шефа СД, котрий гарантував їм життя, вони здалися німцям, однак гітлерівці їх розстріляли¹⁵. В середині квітня 1943 р. відділи УПА вели бій з переважними німецькими частинами поблизу с. Берездів Кам'янець-Подільської області, в результаті якого загинуло 7 німців, кілька було поранено¹⁶.

З метою знищення українського визвольного руху нацисти використовували проти повстанців цілі військові з'єднання. Районами найбільшого зосередження німецьких військ були Березне, Людвипіль, Мізоч, Острогож, Шумськ, Кременець. Тут дислокувалося два угорських полки, полк есесівців та полк, сформований із казахів та узбеків. В результаті боїв загони УПА відійшли з Полісся та півночі Волині на південь, в райони Кам'янець-Подільської та Тернопільської областей, а це було лише на руку повстанцям, оскільки дало змогу поширити свій вплив на сусідні з Волинню райони Славутських лісів аж до Проскурова, Ярмолинця, Кам'янця-Подільського¹⁷.

Вояки ОУН і УПА протягом квітня знищили близько 600 військових і цивільних німців, у відповідь німці убили щонайменше три тисячі селян та заручників¹⁸. До речі, у квітні 1943 р. райхскомісар України Ерік Кох у своєму звіті відзначав, що на території Волині лише два райони повністю звільнені від повстанців. Найбільш небезпечні для нацистів були околиці Кременця–Костопіля–Рівного. В результаті сутичок із загонами УПА німцям вдалося утриматися лише у великих містах і районних центрах, у селах перевагу мали українські повстанці (за винятком півдня Поділля і частково Волині)¹⁹. Чисельність повстанських загонів у квітні сягнула приблизно 8–10 тис. вояків²⁰.

Згідно з радянськими документами відділи УПА до квітня 1943 р. в активні сутички з червоними партизанами не вступали: “З квітня 1943 р. націоналісти почали відкрито переслідувати партизан. Почали напади не тільки на малі групи, але й на великі загони”²¹. Так, в кінці квітня відділу УПА вдалося в Славутських лісах затримати 18 більшовицьких парашутистів під керівництвом командира групи Д. Медведєва. До рук повстанців потрапило багато вибухівки, яку планували використати для підризу залізничного полотна на шляху Шепетівка – Здолбунів²².

Протидіяти повстанському рухові мав Кам'янець-Подільський обласний штаб партизанського руху (начальник С. Олексенко), до якого входили такі об'єднані партизанські загони під керівництвом І. Шитова: 1. Загін ім. М. Хрущова – командир І. Шитов, комісар І. Скубло; 2. Загін ім. В. Чапаєва – командир Шевчук, комісар

¹⁵ УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу 1942–1950 рр. – Б. м., 1960. – Т. 2. – С. 10.

¹⁶ ГДА СБУ. – Ф.13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 214зв.

¹⁷ Косик В. Українська Повстанська Армія... – С. 9–10.

¹⁸ ОУН і УПА в 1943 році... – С. 19.

¹⁹ Косик В. Українська Повстанська Армія... – С. 10.

²⁰ Патрляк І. 1943 р. в історії ОУН і УПА... – С. 152.

²¹ Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. Р-1941. – Спр. 1. Оп. 1. – Арк. 80.

²² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 215.

Федоров; 3. Загін ім. У. Кармелюка – командир Федоров, комісар Мартинов; 4. Загін “За батьківщину” – командир Шишко, комісар Кляцький; 5. Загін ім. Ф. Михайлова – командир А. Одуха, комісар Г. Кузовков. У партизанських загонах Шитова станом на квітень 1943 р. воювало 579 осіб²³.

28–29 травня 1943 р. в Білорусії відбулася нарада партизанських формувань Правобережної України, на якій зібралися члени УШПР та ЦК КП(б)У. На зібранні обговорювали питання про боротьбу з УПА та самостійницьким рухом. У червні 1943 р. зафіксовано важкі бої між червоними партизанами та українськими повстанцями, коли радянські партизани Кам’янець-Подільської області під командуванням С. Олексенка та І. Шитова намагалися прорватися з Поділля і південної Волині на Полісся через Шепетівські і Славутські ліси, на кордон Білорусії та України, до створених з’єднанням О. Сабурова партизанських баз і аеродромів²⁴.

Наприкінці липня 1943 р. на межі Рівненської і Кам’янець-Подільської областей у Суразьких лісах відбулося зіткнення між повстанцями та більшовицькими партизанами з групи ім. Ф. Михайлова²⁵. Партизанське з’єднання ім. Ф. Михайлова було сформовано у Славуті наприкінці 1941 р. У січні 1943 р. командир А. Одуха та комісар Г. Кузовков намагалися вийти до Полісся з метою з’єднання з військовими базами О. Сабурова та Д. Медведева. В лютому Одуха зі своїми загонами вирушив на південь Волині та Північне Поділля (Кременець, Шумськ, Острог, Славута). Місцем їхньої дислокації були ліси, де оперували відділи УПА Воєнної округи (ВО) “Богун”. Намагаючись встановити контакт із українськими повстанцями, А. Одуха 5 травня 1943 р. почав переговори з місцевими керівниками ОУН і командуванням УПА. Обидві сторони домовилися про взаємний нейтралітет, який 7 червня партизанами було порушено (користуючись моментом, радянські партизани ловили і страчували кур’єрів, розвідників УПА, утискали місцевих жителів).

Командування УПА прийняло рішення ліквідувати або витіснити загонами А. Одухи з лісу с. Теремне, що знаходилося на межі Рівненської, Тернопільської та Кам’янець-Подільської областей. Повстанці почали наступ куренями “Осипа”, “Крука”, сотнею “Острога” й загонами місцевої самооборони 25 липня на світанку. Табір більшовиків і поляків, розташований у лісі, був міцно укріплений, а доступи до нього заміновані. Спочатку повстанці напали на польський табір, в результаті чого поляки втратили 23 особи і відступили до Шумська. Згодом упівці із сотні “Борсука” атакували табір червоних партизанів. Табір (300 чоловік) розташовувався в дубовому лісі на горі і мав дуже зручну стратегічну позицію: партизани на відстані бачили противника. У разі наближення загонів УПА партизани відкривали по них кулеметний вогонь, в результаті чого упівці з невеликими втратами (8 осіб убитими і 7 пораненими) відступили. Бій тривав цілий день, під вечір повстанці почали обстрілювати партизанський табір із мінометів²⁶. Після декількох безуспішних спроб 27 липня радянським партизанам таки вдалося вирватися з оточення, і загін А. Одухи змушений був відступити у Славутсько-Острозькі ліси в районі сіл Дорогоща – Сільце – Півнева Гора²⁷. Документи УПА вказують на втрати ворога в

²³ ДАХО. – Ф. Р-1941. – Спр. 1. – Оп. 1. – Арк. 15.

²⁴ ОУН і УПА в 1943 році... – С. 23.

²⁵ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 220.

²⁶ Там само. – Арк. 220; *Патриляк І.* 1943 р. в історії ОУН і УПА... – С. 164–165.

²⁷ Джерела до історії партизанського з’єднання ім. Ф. М. Михайлова... – С. 22.

кількості 500 осіб, а радянські – 700 осіб відповідно²⁸. Однак ці дані недостовірні. С. Олексенко у своєму звіті відзначав значну перевагу бандерівців у силі, вказуючи цифру 3 тис. осіб²⁹.

Влітку–восени 1943 р. радянські партизани-парашутисти вчинили ряд терористичних акцій проти мирного населення деяких сіл: Смотричівка, Тинна, Карабичіїв, Калинки Смотрицького району, Іванківці, Борщівка Сатанівського району, Борщівці Ярмолинецького району Кам'янець-Подільської області. Партизани грабували місцеве населення, палили будинки, вбивали місцевих жителів³⁰. Ось як виправдовував дії радянських партизанів в одному з документів С. Олексенко: “І били, і громили, худобу, хліб забирали і т. д. Це ще тому, що націоналісти вбивали багатьох диверсантів, і злість була, кипіла в кожного партизана до кожного західняка. Ну як же? Його товариш загинув не від руки німця, а від руки західняка. Були випадки, коли партизани спалювали села. Наприклад, с. Більчаки Людвипільського району в липні 1943 року спалено з'єднанням т. Шитова. Звичайно такі дії відштовхували народ від нас і наближали до націоналістів, до “своїх хлопців””³¹.

Відділи УПА рухалися з Волині та Полісся в центральні області України в основному з літа 1943 р. Метою такої передислокації була допомога місцевим мережам ОУН у Житомирській, Вінницькій та Кам'янець-Подільській областях в боротьбі з нацистами, а також створення місцевих повстанських відділів. Такі формування були створені на території Вінниччини та в Уманських лісах під керівництвом Омеляна Грабця (“Батька”)³².

У червні 1943 р. силами українських підпільників захоплено добре захищені військові продовольчі склади у Шепетівці, а поблизу міст Горохів та Острогоз середилися значні сили повстанців³³. У червні відбувся бій поблизу міста Славути (Кам'янець-Подільська обл.) між відділами І. Климишина (“Крука”) та німцями, в якому загинуло троє повстанців³⁴. Головна ціль рейдів вояків ОУН і УПА до центральних і східних українських земель – закріпитися на цих теренах та продовжити справу, яку ще 1941 р. розпочали учасники похідних груп. Це давало змогу довести місцевим жителям, що військо УПА не є бандитами, як трактувала їх радянська пропаганда, а борниками за українську незалежність³⁵. Так, 30 червня 1943 р. з нагоди річниці проголошення Акту відновлення Української Держави на територію Кам'янець-Подільської області було організовано пропагандивний рейд за спеціально складеним маршрутом. Кожна чота мала свого пропагандиста, який згідно з відповідними інструкціями мав проводити урочисті збори населення. Повстанці поширювали відповідну літературу, листівки, пов'язані з цими подіями. Населення по-різному ставилося до таких заходів. Деякі вважали, що це

²⁸ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 220; Джерела до історії партизанського з'єднання ім. Ф. М. Михайлова... – С. 312.

²⁹ ДАХО. – Ф. Р-1941. – Спр. 1. – Оп. 1. – Арк. 80.

³⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 222.

³¹ ДАХО. – Ф. Р-1941. – Спр. 1. – Оп. 1. – Арк. 57.

³² *Содоль П.* Українська повстанча армія, 1943–49... – С. 19.

³³ *Патриляк І.* 1943 р. в історії ОУН і УПА... – С. 160.

³⁴ *Денищук О.* Боротьба УПА проти німецьких окупантів: у 2 т. / О. Денищук. – Рівне: ППДМ, 2008. – Т. 2: Галичина та Східна Україна. – С. 150.

³⁵ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 217.

переодягнені німці, а коли дізнавалися, що це УПА, були дуже здивовані, тому налаштовані були вороже. Інші ставилися досить лояльно, наприклад, у Ляхівцях (нині Білогір'я) населення позитивно сприйняло збори, на які прийшло багато людей. У містечку Плужне повстанцям люди розповідали, як після бою відділів “Крука” в червні 1943 р. поблизу містечка німці схопили пораненого упівця: “Мучений німцями, на запит, де табір і хто в ньому є провідником, стрілець відповів: “На це не хочу відповідати”. На питання, що він зробив би, якби його вилічили й випустили на волю, цей відповів: “Пішов би назад в Українську Повстанчу Армію”. Що ти там робив? – питали знову німці. “Забив би перед смертю ще пару німецьких гадів!” – сказав повстанець. Після цього його німці розстріляли. “Це був справжній герой”, – говорили селяни”³⁶. У регіоні діяла велика кількість сексотів та донощиків, які тероризували місцеве відоме населення, тому упівці планували навіть операцію з метою ліквідації таких елементів.

У липні 1943 р. відділи УПА посилити свої позиції на території Волині, Полісся та Поділля³⁷. Протягом липня повстанці вчинили 295 військових акцій проти німців, 682 саботажів та залізничні, 119 атак на господарські об'єкти. В серпні активність повстанців посилювалася: 391 напад на нацистські опорні пункти, 1 034 залізничних диверсії, 151 атака на господарські будівлі³⁸. Так, у серпні 1943 р. відділ І. Золотнюка (“Довбенко”) вступив у бій із німцями неподалік села Кам'янка Славутського району. Тоді ж відбувся бій сотні “Тура” неподалік села Жуків Березівського району³⁹.

У жовтні 1943 р. на територію Кам'янець-Подільської області були скеровані відділи “Шуляка”, “Квітки”, “Крутія”, “Крука”. Але діяльність їх була малоефективною, траплялися випадки дезертирства через низький моральний дух⁴⁰. Відділ “Шуляка” наприкінці жовтня 1943 р. прибув на цю територію у кількості 14 осіб, з двома кулеметами, фінками, трьома крісами-автоматами. Проте деякі вояки відділу одразу відійшли на Волинь, а частина, що залишилася, поширювала серед населення листівки. Сюди ж надійшла чота “Крутія” (21 чоловік), але через свою неувважність натрапила на німців, тому розпалася. Згодом із повстанців “Шуляка”, “Крутія” та “Крука” сформовано відділи, які в Сатанівських лісах були поділені на три підрозділи та розійшлися у різних напрямках. Один відділ під керівництвом “Шуляка” скеровано на Волинь. Інший на чолі з “Квіткою” відійшов на територію “Тараса” (Ярмолинецький район), а звідти на Волинь. “Крук” свій відділ відіслав трьома частинами у різні сторони. Сотня Леоніда Конвалюка (“Хмари”) потрапила в оточення німців, чота “Зірки” була захоплена в полон⁴¹. З приводу цього в одному із звітів зазначено: “Моральний стан тих чот, що йшли на той терен, досить поганий. У відділах багато п'яниць, а інші грабіжники, шукають за здобиччю. Гарних людей можна почислити по руці”⁴².

³⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2: Волинь і Полісся... – С. 343.

³⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 84. – Арк. 218 зв.

³⁸ Косик В. Українська Повстанська Армія... – С. 12.

³⁹ Денищук О. Боротьба УПА проти німецьких окупантів... – С. 156–158.

⁴⁰ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів... – С. 109.

⁴¹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля... – С. 424–425.

⁴² Кентій А. Українська повстанська армія в 1942–1943 рр... – С. 164–165.

На думку П. Содоля, формування УПА закінчилося в листопаді 1943 р., коли було створено Головну команду УПА і її Головний військовий штаб (ГВШ). УПА мала діяти в трьох Генеральних воєнних округах (ГВО). Кожен ГВО було поділено на воєнні округи (ВО)⁴³. Територіально УПА станом на кінець 1943 р. поширювала свою діяльність на чотири воєнні округи (ВО), зокрема ВО “Богун” № 02 на чолі з Петром Олійником (“Еней”) діяла на теренах Південної Рівненщини, Кременеччини та східного Поділля⁴⁴. В листопаді 1943 р. відділи “Олега”, “Кропиви”, “Гордієнка” групи “Еней” відбули у рейд на Кам’янець-Подільщину, Житомирщину, Вінниччину⁴⁵. Ці відділи перед походом були поділені на три групи: 1. бійці “Кропиви” мали завдання просуватися в напрямку на Шепетівські ліси до Житомира (через Гриців, Лагунь, Бердичів); 2. вояки “Гордієнка” – через Проскурів, Летичів; 3. група “Олега” через Старокостянтинів, Летичів до Вінниці.

Перед рейдом групу “Кропиви” поділено на три сотні під керівництвом “Бульби”, “Бистрого” та “Буланого”, які мали рухатися північніше від Коростева та південніше від Шумська та Ляховець. “Кропива” з чотою потрапив у німецьку засідку, був поранений та втратив чотирьох повстанців, в результаті чого чота розпалася. “Бульба” дістався до Баранівки, але через брак харчів та втрату зв’язку з командиром “Кропивою” 2 листопада повернувся назад, вступаючи в бої з червоними партизанами та німецькими шущманами. Сотня втратила одного вояка, ще один був поранений. Сотенний “Бистрий” також рушив чотами в напрямку Житомира, дві чоти під керівництвом чотоного “Довбуша” повернулися на Кременеччину, втративши п’ять повстанців, мали вони трьох дезертирів. “Бистрий” дістався місця призначення, проте, не вийшовши на зв’язок із “Кропивою”, повернувся назад. Повстанці сотні “Буланого” почали масово дезертирувати і, як зазначалося в звіті, “Буланій” сам повернувся додому. Всіх дезертирів у кількості 24 осіб було розстріляно. Отже, група, яка рухалася у напрямку Житомира, зазнала провалу. У відділах УПА “Бистрого” і “Бульби” було чимало дезертирів, хворих та поранених, вони також не виконали завдання. Головною причиною провалу, на думку командирів, була велика кількість німецьких опорних пунктів, складність із харчуванням (особливо в околицях Шепетівки), чимало зрадників, погані умови, погане забезпечення (амуніція, карти)⁴⁶.

Командир групи “Гордієнка”, який рухався через Проскурів, Летичів після дводенного рейду залишив її через хворобу. Командування повстанцями перейняв сотник “Ярема”. 27 листопада група зіткнулася з німцями поблизу с. Купель Волочеського району. В бою вдалося знищити три автомашини та вбити 30 німців, а також здобути одну фінку, три кріса, три пістолета. Переслідуваний ворогом “Ярема” з відділом вступив у новий бій поблизу с. Заруддя Красилівського району поблизу шосе Старокостянтинів–Проскурів. Втративши зв’язок з іншими відділами, група повернулася в околиці с. Білозірка Лановецького району Тернопільської області. Група “Олега” дісталася Вінниці, де зв’язалася з Омеляном Грабцем (“Батьком”). Він розділив сотню на чоти по районах, одна чота повернулася назад. Решта разом

⁴³ Содоля П. Українська повстанча армія, 1943–49... – С. 24.

⁴⁴ Там само. – С. 19; Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА... – С. 177.

⁴⁵ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів... – С. 109.

⁴⁶ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2: Волинь, Полісся... – С. 345–346.

з “Олегом” та сотенним Остапом Качаном (“Саблюком”) залишилися у Вінниці. У звіті шефа Південної ВО “Еней” “Черника” відзначено, що причиною невдач був низький ідейний рівень командирів, а також невміння чот і роїв діяти самостійно⁴⁷. Про це свідчать також випадки переходу на сторону радянських партизанів. В одному із звітів вказано, що з 8 на 9 листопада 1943 р. поблизу с. Лисогірка Теофіпольського району Кам’янець-Подільської області сотня УПА під командування “Тскри” (укомплектована із “східняків”) перейшла на бік “червоних”⁴⁸.

Восени 1943 р. за наказом “Крука” сотнею “Гордієнка” командував Ярослав Білинський (“Бистрий”), який із Шумського району відбув у Кам’янець-Подільську область у район міст Проскурів–Старокостянтинів. Розформувавши сотню на 10 груп по 10 стрільців, він наказав рейдувати районами області, проте діяли вони недовго і невдовзі повернулися в Тернопільську область поблизу Лановець. В листопаді 1943 р. за наказом “Еней” Я. Білинського було призначено курінним і передано в його розпорядження сотні “Довбуша” і “Богуна”, які мали рейдувати у Вінницькій області. В грудні 1943 р. сотні “Довбуша”, “Богуна” і “Яреми” діяли в Літинському та Жмеринському районах⁴⁹.

У листопаді-грудні 1943 р. на східні терени (у Кам’янець-Подільську і Вінницьку області) скеровано виокремлену з групи “Богуна” групу “Кодак”⁵⁰. Це було пов’язано з тим, що наприкінці 1943 р., за рішенням Проводу ОУН на чолі з Р. Шухевичем, усі збройні відділи УПА реорганізовано в три крайові командування: УПА-“Північ” (діяла на території Волині і Полісся), УПА-“Захід” (Галицькі землі) та УПА-“Південь” (організована наприкінці січня 1944 р.)⁵¹. Остання складалася із групи “Кодак”, виокремленої зі складу ВО № 02 “Богун” групи УПА-“Північ” та крайового проводу ОУН ПСУЗ. Група УПА-“Південь” мала поширювати свою діяльність на теренах Кам’янець-Подільської, Вінницької та південної частини Київської областей⁵². На початку 1944 р. УПА-“Південь” очолив В. Кук (“Леміш”)⁵³. До її складу входили курені під командою О. Качана (“Саблюка”), І. Климишина (“Крука”), Я. Білинського (“Бистрого”), С. Савчука (“Наливайка”), М. Скорупського (“Макса”) та ін⁵⁴.

Отже, весною 1943 р. УПА почала свою активну національно-визвольну боротьбу. Рейди спочатку у північні, а потім центральні райони Кам’янець-Подільської були ефективними. Поширення впливу на центральні та східні українські землі дало змогу УПА закріпитися на цих теренах і допомогти місцевим мережам ОУН у Вінницькій та Кам’янець-Подільській областях боротися проти нацистів. І хоча траплялися випадки порушення дисципліни в рядах повстанців (дезертирство, грабежі, невиконання наказів), до кінця 1943 р. Головній команді УПА вдалося організувати армію, яка мала зосередити свої сили в боротьбі проти німецького та радянського тоталітарного режимів.

⁴⁷ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2: Волинь, Полісся... – С. 346–347.

⁴⁸ Там само. – С. 457.

⁴⁹ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 9: Боротьба проти повстанського руху... – С. 183–184, 203.

⁵⁰ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2: Волинь, Полісся... – С. 22.

⁵¹ Содоля П. Українська повстанча армія, 1943–49... – С. 24.

⁵² Щур Ю. Діяльність ОУН на Наддніпрянщині (1942–1943 рр.) / Ю. Щур // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2008. – Зб. 12. – С. 67.

⁵³ Патрляк І. “Встань і борись, слухай і вір...” – С. 218.

⁵⁴ Літопис УПА. Нова серія. – Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля... – С. 16.

Vitaliy Solovey. UPA raids on the territory of Podillia in 1943

The article analyses UPA raids on the territory of Podillia (Kamenets-Podilsky and Vinnytsia regions) in 1943, organized in order to spread a national liberation movement to the Central and Eastern Ukraine. It highlights dynamics of these raids, activities of the UPA military units and their social and political importance in a struggle against the Nazi occupation regime and the Soviet partisan movement.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, Podillia, Kamianets-Podilskiy region, Vinnytsia region.